

Іван Михайлович Шост

к.е.н., доцент кафедри економічного аналізу і статистики
Тернопільський національний економічний університет

Юлія Іванівна Бойко

аспірант кафедри економічного аналізу і статистики
Тернопільський національний економічний університет

Теоретичні основи податкових надходжень до бюджетів як об'єкта статистичного дослідження

Розглянуто основні теоретичні положення формування податкових надходжень до бюджету. Виділено основні групи податків, проведена їх класифікація.

The article deals the basic theoretical principles of formation tax revenue in the budget. Highlighted the basic tax group, conducted their classification.

Ключові слова: державний бюджет, доходи бюджету, податки, податкова політика, податкова система.

Keywords: state budget, profits of budget, taxes, tax politics, tax system.

Виконання конституційних обов'язків державних та місцевих органів влади забезпечується за наявності власної матеріальної бази, яка формується у бюджеті країни. Величина поступлень цих коштів певною мірою визначає рівень економічного зростання.

Згідно статистичних даних основну частку (понад 70 %) державних фінансів займають податкові надходження. Податки виступають потужним механізмом регулювання (стимулювання, обмеження) економічних процесів, тому надзвичайно важливим завданням держави є проведення ефективної податкової політики та створення дієвої податкової системи.

Податкові надходження, як і бюджетні процеси загалом, являються змінними у часі і просторі явищами, які перебувають у безперервному русі і розвитку. Зважаючи на властивість оподаткування впливати на економічну

активність та його мінливість у часі, виникає необхідність безперервного дослідження зазначеного процесу.

Вчені різних країн вказують на важливість існування ефективної системи оподаткування. Це висвітлюється в їх наукових працях. Розгляду цих актуальних питань в Україні присвячено ряд наукових досліджень вчених і фінансистів: М. Азарова, О. Василика, К. Захожая, А. Крисоватого, І.Лютого, В. Мельника, Ю. Мороз, М. Романюка, А. Соколовської, В.Федосова та інших.

Враховуючи недосконалість сучасної податкової системи та часові і просторові зміни економічного середовища і фіскальних механізмів, виникає потреба проведення подальших статистичних досліджень. У зв'язку з вищепереліченим мета публікації - визначення основних теоретичних аспектів такого соціально – економічного явища як податкові надходження. Без розуміння змісту та сутності яких неможливим є проведення статистичного аналізу на більш високому та якісному рівнях.

Всебічна характеристика оподаткування передбачає, по - перше, визначення основних елементів та ознак, які розкривають його сутність; по - друге, здійснення відповідної структуризації системи оподаткування, що і являється завданням нашого статистичного дослідження.

Для забезпечення якісного, всебічного статистичного аналізу податкових надходжень необхідне застосування такого підходу, який дає можливість розглядати податкові надходження як комплекс взаємопов'язаних частин, груп, кожна з яких займає своє місце у загальній системі та виконує притаманні їй функції. Для аналізу та синтезу таких складних систем застосовується системний підхід, який обумовлює проведення дослідження з позиції цілісності та інтегрованості процесів. Визначити міру сукупності, що відображає закономірність кількісної та якісної сторін, ступінь їх взаємодії, можна з допомогою статистичного аналізу.

Система податкових надходжень до бюджету є складною системою, яка піддається динамічним впливам внутрішніх і зовнішніх факторів. Усі її

складові тісно пов'язані між собою та, відповідно до принципів оподаткування, злагоджено взаємодіють формуючи фінансові ресурси держави.

Відповідно до положень Податкового кодексу України податкове законодавство повинно переслідувати принципи загальності оподаткування; рівності усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації; невідворотності настання визначеної законом відповідальності; презумпції правомірності рішень платника податку; фіскальної достатності; соціальної справедливості; економічності оподаткування; нейтральності оподаткування; стабільності; рівномірності та зручності сплати; єдиного підходу до встановлення податків та зборів. [3]

Згідно діючого Податкового кодексу України (стаття 6):

- 1) податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку;
- 2) збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій. [3]

Мобілізація частки ВВП у вигляді оподаткування задля виконання покладених на державу функцій проводиться згідно чинного законодавства. У цих відносинах держава виступає органом політичної влади, який має змогу впливати на сферу економічних відносин суспільства; населення та суб'єкти господарювання є споживачами суспільних благ. При цьому податки – головний інструмент перерозподілу державою фінансових ресурсів населення. [6]

Важливо провести чітку межу між поняттями „доходи держави”, „доходи держбюджету” і „податкові надходження”. Усі ці категорії відрізняються наявністю певних часових рамок, каналів надходжень тощо. Суттєвою ознакою податкових надходжень є односторонній рух вартості від населення до

держави. Конкретні ж прояви рис податків нерозривно пов'язані з умовами суспільного розвитку. [1, с. 18]

Вивчаючи праці різних економістів, можна простежити, що з часу свого виникнення податки виконують дві об'єктивні взаємопов'язані функції: фіскальну та розподільчо – регулятивну. Формування державних фінансів забезпечує фіскальна функція податків (оплата суспільних благ, які виробляються виключно державою). Завдяки притаманній податкам розподільчо – регулятивній функції вони слугують засобом перерозподілу виробленої вартості між населенням і державою, таким чином здійснюючи вплив на рівень доходів населення, накопичення капіталу та темпи економічного росту загалом. Саме за допомогою податків регулюються обсяги вартісних пропорцій, що підлягають перерозподілу.

Крім фіскальної та регулятивної дії усі податки мають ще й побічні соціальні наслідки, які не можна залишати без уваги при проведенні статистичного дослідження податкових надходжень.

Для проведення статистичного аналізу податкових надходжень до бюджетів різних рівнів необхідним етапом є їх групування відповідно до притаманних податковим платежам ознак. При дослідженнях оподаткування різними вченими найбільш поширеним є поділ за: економічним змістом об'єкта оподаткування; формою взаємовідносин платника і держави; рівнем запровадження; суб'єктами оподаткування; способом встановлення податкових ставок (рис. 1).

У економічній та науковій літературі розповсюджено широку класифікацію податкових надходжень [1, с. 22; 2, с. 31], однак, зазначимо, що наведена нами класифікація є найбільш раціональною з точки зору проведення статистичних досліджень у сфері оподаткування.

Аналізуючи наведену класифікацію варто вказати на основні відмінності у сплаті тих чи інших видів податків.

Податки на доходи передбачають оподаткування доходів у процесі їх отримання, у той час як податки на споживання – у момент їх отримання.

Податки на споживання регулюють співвідношення між споживанням і нагромадженням. Оподаткування майна здійснюється з їх власників чи у процесі передачі права власності.

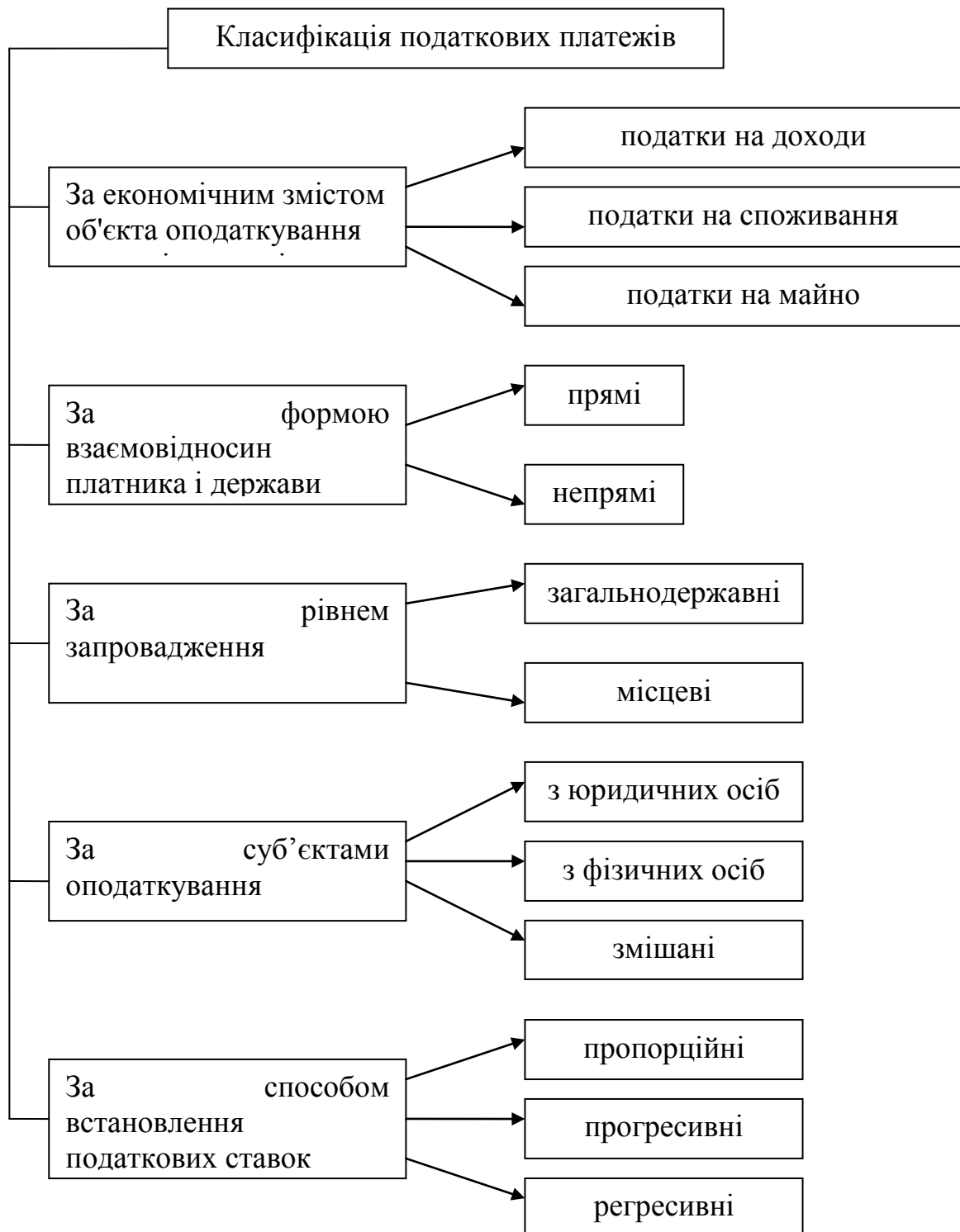

Рис. 1. Класифікація податкових платежів*

* Побудовано автором на основі існуючих класифікацій

Обсяг прямих податків визначається рівнем податкової бази, непрямих – рівнем споживання.

Загальнодержавні податки є обов'язковими до сплати на всій території країн, а місцеві сплачуються на території, органами влади якої запроваджені. До місцевих бюджетів зараховуються місцеві податки у повній мірі та частина загальнодержавних (відповідно до встановлених державою пропорцій). Проте місцеві органи влади не мають достатнього рівня самостійності для наповнення бюджету необхідною кількістю коштів за рахунок місцевих податків. З іншого боку, це їм не вигідно, оскільки при забезпеченні власних фінансових потреб надходженнями з цілком зараховуваних до їх дохідної частини джерел можливе зменшення нормативів відрахувань від загальнодержавних податків і зборів.

Здійснюючи статистичне дослідження податкових надходжень, особливу увагу варто звернути на ті види податкових платежів, які становлять найбільшу частку доходів у всій сукупності. Адже високий рівень цих платежів свідчить про еластичність їхнього впливу на бюджет. За цих умов, аналізуючи найбільш дохідні частини бюджету, можна говорити про такі ж тенденції державних доходів.

Беручи до уваги останній період, варто зазначити, що у 2010 р. 45,5 % загальної кількості податкових надходжень Тернопільської області становив податок з доходів фізичних осіб, більше 24 % - ПДВ, більше 9 % - податок на прибуток підприємств. У попередні роки домінуюче положення займали ці ж самі види податків (хоч із певними відмінностями у пропорціях).

Податок з доходів фізичних осіб у повній мірі зараховується до місцевого бюджету і на сьогодні забезпечує регулярні надходження. Його частка у місцевому бюджеті Тернопільської області у 2010 р. становила 76,77%.

Податок на додану вартість займає провідне місце за складністю і запутаністю законодавчої бази, суперечливістю та практикою нарахування і сплати податку. Складний процес його адміністрування зумовлює застосування платниками різноманітних схем ухилення від сплати ПДВ і отримання незаконного права на відшкодування з бюджету.

Податок на прибуток підприємств слугує механізмом, який шляхом диференціації ставок оподаткування та надання пільг окремим галузям має

можливість безпосередньо впливати на процеси суспільного виробництва, динамізм та ефективність функціонування ринкової економіки.

Податки виступають вагомим інструментом бюджетного регулювання країни і є основою регіональної бюджетно - податкової системи, яка виступає інструментом макроекономічного регулювання і спрямована на виконання основних завдань, що стоять перед економікою України в умовах глобалізації.

Лише такий інвестиційний ресурс як податкова привабливість економіки сприятиме зміцненню економіки України та підвищенню добробуту населення. Складна та багатопланова податкова система піддається постійним змінам під впливом зовнішніх чинників. Необхідність створення ефективної системи оподаткування робить актуальним і подальше проведення статистичного дослідження податкових надходжень до бюджетів різних рівнів.

Література

1. Милявська Е.П. Податкова система: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів]/ Е.П. Милявська, О.М. Сердюк. – К.: Видавничий дім «Слово», 2005. – 336 с.
2. Педь І.В. Податкова система: економіко – правова характеристика податків: навч. посібник / Педь І.В. За ред. Ю.М. Лисенко. – К.: Знання, 2007. – 191 с.
3. Податковий кодекс України. – К.: ДП «ІВЦ ДПА України», 2010. – 336с.
4. Романюк М.В. Податкова система та інвестиційна привабливість економіки України/ Романюк М.В. // Фінанси України. – 2006. - № 1. – С. 38 - 42.
5. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2009 рік. - Головне управління статистики в Тернопільській області, 2010.
6. Статистичний щорічник України за 2009 рік. – Державний комітет статистики України, 2010.
7. Фінанси: підручник / [С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.